

В. А. Жмурко

БОЇ ПІД ВІННИЦЕЮ В БЕРЕЗНІ 1651 р. У ВИСВІТЛЕННІ ГУЛЕВИЧА

Гулевич - Звенигородський староста, ротмістр поліського війська. Брав участь у поході останнього на Брацлавщину в березні 1651 р.

Нижче публікуємо в українському перекладі його лист до стольника Чехановського. Польською мовою він надрукований уперше в Кракові 1845 р. /див. "Ojczyznie wspominki w pismach do dziejow dawnej Polski"/. В листі чимало фактичного матеріалу про події з 10 до 20 березня 1651 р. Але він не позбавлений тенденційних тверджень.

Наводимо переклад тексту цього листа:

Повідомляю вельможного пана з країв наших про те, як військо його Королівської Милості поводить. А найперше про Нечая, полковника брацлавського козацького, який там же був, у тому подністровському, між Богом і Дністром, краї і людей мав під своєю владою багато й добрих, що зібрались у Красному, а сам убитий, а також ті, що до замку сховалися і там зачинилися, штурмом взяті і висічені. Там же інші міста. тобто Чернівці. Шартрод, Мурафа, поклонилися і милосердя попросили гармати віддали і більше обіцяли не бунтувати. І так пан гетьман поступився на ці прохання і дарував мир: жити, як хто захоче, пан Бог про те знає. Потім другі у Стіні зачинилися і в Ямполі. Під Стіну сам пан гетьман пішов, але там /козаки/ вперто оборонялися. Взяли ми місто: залишився замок. який природа сама укріпила. Однак і звідти милосердя просили й отримали. До Ямполья послано полк князя його милості воєводи руського і пана хорунжого королівського. Захопили його хитрістю, місто вирізали і повністю спалили, а зачинилося там самих реєстрованих, крім подністриян, кілька тисяч. Пішли ми далі і вдерлися у Вінницю, де застали Богуна - полковника Вінницького, людину насправді рицарську, але при цьому дуже зухвалу. Мабуть, нам і тут щастя послужило першого дня, тобто 11 березня, бо ми противника загнали в місто й захопили перший замок, і хто там був, висікли, але мали втрати й ми... Мелешка стольника Новоградського, ротмістрів. Ті, як від замку до міста поверталися, згарячу разом з паном воєводою брацлавським скочили, так там разом в Бог річку, яка тією стороною місто обмивала, а сніг її завіяв, не вберігшись, упали теж побитими, з ними хоругви загинули. Хорунжих і товариства немало побито. Сам пан воєвода брацлавський ледве з води врятувався і залишився живим. І так тіла наших побитих залишилися на побоїщі, бо їх важко було взяти, тому що противник сильно боронився. Тіло пана старости черкаського з'їли пси, залишились лише голова й одна нога.

В неділю. 12 березня, вранці, місто взяли ми, і кого з козаків застали, сікли, а сам Богун у монастирі з козаками, яких мав при собі з різних полків дуже добрих під 6 тисяч, при цьому

міщани вінницькі і плебс з околиці заховалися також. До вечора не припинявся штурм їх паном гетьманом, і тривав він не менше восьми годин.

Чимало братії нашої впало, настріляно товариства, набито челяді, бо все мусили самі. Німецькі плюдри и кабати взагалі воювати не хочуть. А для того пишу за німецьких плюдрів. бо пани офіцери мало мають у регіментах добрих німецьких жовнірів і слуг, лише в німецькі сукна повдягали хлопців і ремісників, яких не війна, а найменша невдача перемогти може. Забитий і пан Любішевський - Поручик князя його милості Дмитра Вишневецького. Тієї ночі відходити хотіли /козаки/, пробував щастя сам Богун, з кількома, сотнями коней переправився через Бог. Там же хоругви в полі стали, побачили те й поспішили, щоб їх далі не пустити, насікли, в'язнів набрали, а сам Богун, у чоло поранений, знову до монастиря повернувся. Дня 13 про милосердя під вечір просили. Пан гетьман, не бажаючи крові християнської розливати і мати собі перешкоду на шляху до миру, поки стане погода до тутешньої війни, схилився до того. Вислав на трактування мене і пана Ржеського, підстолого брацлавського. Почалася морока: трактували ми годин з чотири під самими валами і домовилися по частинах. Назавтра рано знову, і так сталося, що мали /козаки/ віддати хоругви, гармати, коні, заставу дати, а самим роз'їхатися до своїх домів, і більше проти його Королівської Милості і війська його Королівської Милості рук не підносити. Віддати потім хоругви, які ми відібрали. Також відібрали ми частину коней, лише гармати на місці відходу мали залишитися. Взяли ми у закладники чотирьох дуже добрих сотників. Більше того, присягав сам Богун на вірність його Королівській Милості, Речі Посполитій, як і військо, і уже все те, про що домовилися, виконано, та не знаючи з якої причини, повернувся до оборони. Знову колотнеча кілька днів, потім удруге про милосердя просили.

Наказав знову пан гетьман пану Замойському стражникові, мені і панові підсудкові брацлавському. Пішли ми під вали, зрадники зрадниками. Під час привітання забили трубача гетьманового й мого хлопця. І так розуміємо, щоб хто інший мав бути незадоволеним, то тільки лише ченці, які там зачинилися з ними, або шляхта, якої, як розповідають, є з ними осіб 70, бо їм про шкуру /свою думати/, чи принаймні про те, щоб їх коли не було пізнано. І так мусили безперервно невчасно день і ніч проводити облогу. Якщо їм не прийде допомога. бути їм заложою допомогою в наших руках. З тих побличчих, тобто з Комори, Прилуки, Тубіна і Збаража Нового з ласки божої частково вибили, частково розігнали. Власне, був час розігнати тих розбійників, але війська небагат, ледве половина й то покалічених, а допомога дуже слабка. Їх осць з нового набору /тому, що маємо відомість від його Королівської Милості, що давно нагадано універсалами, щоб вони квапилися/, бажає відпочивати, не тут з нами /проти козаків/ вести війну. Тоді, коли пишу, прийшла відомість, що наш під"їзд, на який пішов пан обозний королівський з полком пана хорунжого королівського, вирізав Липоваць. де також немало козаків загинуло. Взяли замок штурмом. Даний з Вінниці, дня 20 березня,